

Людмила Тарнашинська

ЄВГЕН СВЕРСТЮК І ТАРАС ШЕВЧЕНКО: НА ПОЛІ ЧЕСТІ

Християнський дискурс персональної Шевченкіани

Власну інтерпретаційну концепцію Шевченкової пророчої поезії, що опонувала офіційному радянському літературознавству, Є. Сверстюк почав розпрацьовувати ще в часи „хрущовської відлиги”. Творчість Т. Шевченка, його життєву Голгофу в роки ідеологічних спекуляцій необхідно було очистити від ідеологем і стереотипів вульгарного соціологізму, відкрити для повного прочитання, наблизити до проблемних тривог сучасності. Тогочасні пристосуванці – прислужливі інтерпретатори творчості Кобзаря боролися за нього як за українського революціонера-демократа, аби не віддати його так званим українським буржуазним націоналістам – їм Шевченко був „протипоказаний за своїм біблійним, патріотичним духом, за своєю моральною висотою”¹. Обстоюючи свою позицію, Є. Сверстюк послідовно виступав проти витвореної соціологічно-вульгарною критикою постаті хрестоматійного поета, крізь призму Шевченкового вірша розглядаючи життєвий і творчий шлях, місце і роль пророка в українському суспільстві і світовій поезії. „...Шевченко став на тій висоті, з якої лунає вічний перегук геніїв”² – ці слова

¹ Є. Сверстюк, *Загублено ключ до Шевченкової творчості* [в:] Є. Сверстюк, *Шевченко понад часом*, Київ 2011, с. 250.

² Idem, *Шевченко і час*, Київ 1996, с. 13.

Є. Сверстюка були йому дороговказом упродовж десятиліть наполегливої праці у царині Шевченкознавства. Через інтуїтивне сприйняття й осмислення образного ряду намагався подолати поширені стереотипи інтерпретації і наблизитися до істинного – не ужиткового Шевченка, етичною висотою якого вивіряються моральні максими народу. Осмислюючи постать Т. Шевченка в руслі християнської моралі, Є. Сверстюк виступив проти ідеологічних догм радянських інтерпретаторів: він розвіював міф про нібито „атеїзм” національного пророка ще тоді, коли радянське шевченкознавство репрезентувало його „безбожником”, а слову „Бог” у текстах поета знаходило відповідники лише соціального звучання, як-то „правда” і „справедливість”, позбавляючи провидчу творчість Шевченка трансцендентального смислу. Натомість Є. Сверстюк був завжди переконаний, що Шевченко був „отим біблійним голосом, який був одразу впізнаним і почутим” в українському суспільстві.³

Перші публікації Є. Сверстюка 1960-х рр. були спробою оцінити праці про Т. Шевченка, які належали перу О. Білецького, О. Дейча, Л. Хінкулова, твори І. Драча та ін., що допомагало виробити власний погляд на явище Кобзаря. „Етика прометеїзму” (назва статті 1964 р.) Шевченка, за Є. Сверстюком, тримається на його вірі у силу морального поступу, позитивній креативності людської і національної гідності, а поняття волі усталилося в національній свідомості широко – як воля внутрішньо незалежної людини, здатної відстояти свободу власного народу. Причому він вважав, що найбільшою втратою було навіть не те, що деякі твори Шевченка було сфальсифіковано й вилучено з обігу, а те, що „було сфальсифіковано ключ до розуміння Шевченка”.⁴ Статті й есеї, написані у 1960-1970-х

---

³ Є. Сверстюк, *op. cit.*, с. 248.

⁴ Є. Сверстюк, *op. cit.*, с. 251.

рр., широкий український читач уперше зміг прочитати у книжці вибраного *На святі надій* (1999). Цікаво, що короткий есей *На дев'яте березня* (1967) уперше був опублікований в часописі „Дукля” (Пряшів; 1967, ч. 2), де в ті роки друкувалися шістдесятники. Сверстюк, зокрема, апелював у ньому до розуму й тверезого глузду нащадків: „Не ідеалізуймо й не обожнюймо Шевченка”, натомість просив пам'ятати, що „він душа нашого народу”, а душу треба розуміти й відчувати.⁵ *Остання сльоза* була написана й пішла в самвидав 1971 р. спочатку як лекція в Інституті хімії АН УРСР; уперше надрукована в збірнику *Широке море України: Документи самвидаву з України* („Смолоскип”: Париж-Балтимор, 1972). З її сторінок провидно прозвучало, що Шевченкова могила на Чернечій горі – це „лише початок нової біографії Кобзареві і цій біографії не видно кінця краю”.⁶ Є. Сверстюк шукав власного ключа до прочитання творчості Т. Шевченка – і бачив його в тому, що український геній „схоплював явища на грані їхньої кристалізації і розпаду, на грані виконання їх духовністю і втрати їх...”⁷

Уже в ті роки дослідник висловлював надзвичайно присутні думки, зокрема те, що свій погляд і свою філософію життя поет виробляв більше на Біблії, ніж на філософії. Передруковуючи цей есей у книжці *Шевченко понад часом* (2011), автор, зокрема, зазначає, що проникнення в атмосферу останньої подорожі Шевченка в Україну йому довелося „зробити під враженням атмосфери після придушення Празької весни”, й алюзії „на поліційну атмосферу”, як і сам аналіз вірша *Зійшлись, побрались, поєднались*, часові перегуки дали підставу КГБ залучити цей есей до „документів звинувачення” та назвати його антирадянським, „із

---

⁵ Idem, *На святі надій*, Київ 1998, с. 286.

⁶ Ibidem, с. 296.

⁷ Ibidem, с. 288.

чим у душі цілком погоджувався і я, й читачі самвидаву”.⁸ *Етика прометеїзму* вперше була опублікована на сторінках журналу „Дніпро” (1964, №6) й далі вже ми мали змогу прочитати цей есей у книжці *Шевченко і час* (1996), а у виданні *Шевченко понад часом* (2011) ця публікація супроводжується застереженням автора про те, що і назва, і стиль його – „у дусі риторики того часу”, оскільки роздумів тоді не друкували.⁹ Навіть незлобливу пародію на цю публікацію літературознавця Ю. Івакіна цензура не пропустила, аби не популяризувати імені дисидента. У цьому есеї питання патріотизму Шевченка антропологізується концептуальною позицією „ставлення до людини”. Йдучи за хронологією життєпису, автор окреслює поле аксіологічних переваг людини, для якої „стихія свободи була єдиною стихією його життя і творчості”. „Револьюційна” риторика есею бере витoki з радості „духовно розкутих людей, оспіваних Шевченком у *Кобзарі*. При цьому автор наголошує, що кожен рядок Шевченкової творчості – це „виклик”, „крик протесту внутрішньо вільної людини проти зримих і незримих кайданів, незаперечний доказ того, що навколишнє життя не є життям, гідним людини”, чим пробуджує альянзи до тогочасної радянської дійсності.¹⁰

Окремою сторінкою в біографії Є. Сверстюка залишається 12-річне ув’язнення й заслання у Східний Сибір за літературні твори, зокрема, за книжку *Собор у риштованні* (Париж, 1970). Атмосферу того часу яскраво (хоча й частково) передає видане 1992 р. Юрієм Луцьким в українському незалежному видавництві „Смолоскип” ім. В. Симоненка (Балтимор-Торонто) *Листування з Євгеном Сверстюком*. Саме Юрій Луцький опублікував 1976 р. есеї Сверстюка в англійському перекладі *Clandestine Essays* (з допомогою

---

⁸ Idem, *Шевченко понад...*, с. 269.

⁹ Ibidem, с. 272.

¹⁰ Idem, *Шевченко і час*, с. 19, 14, 20.

Інституту Українських Досліджень у Гарвардському університеті, США). Листування між двома українськими інтелектуалами, започатковане привітанням Сверстюка з Канади у день його народження, тривало (з перервами) від кінця 1980 р. по 1988 р. І хоча у передслові до видання Євген Олександрович зазначає, що професор Луцький дотримувався у листуванні „аскетичного стилю”, й сам він намагався „дотримуватися тону й не ставити багатьох питань, які роєм крутяться в думках людини, приреченої мовчати ще 5 років після 7 років суворо режимного мовчання, де навіть „Отче наш” у недільний ранок записували як „виголошення промови” і порушення режиму”¹¹, все ж по цій канві спільних зацікавлень, де особливо проступають притягальні для Сверстюка імена П. Грабовського, І. Франка, М. Куліша, Б. Грінченка, М. Гоголя, П. Тичини, В. Свідзінського та інших митців, можна простежити й зацікавлення постаттю Тараса Шевченка. Тим більше, що приводи для увіходження в цю тему давав сам ініціатор листування Ю. Луцький, час від часу повідомляючи про підготовку й випуск котрогось із видань, зокрема, й творів Т. Шевченка, переважно англійською мовою, праці самого Луцького *Між Гоголем і Шевченком* (1978),* про переклад англійською біографії Шевченка авторства Павла Зайцева (лист від 12 січня 1986 р.) тощо.

Уперше зустрічаємо міркування Сверстюка про Шевченка у листі від 27 жовтня 1981 р., де він згадує Кобзаря у контексті розмислів на тему роздвоєння душі як „духовної кризи” у М. Гоголя та важливості вірності рідним джерелам (ця тема розвивається упродовж усього періоду листування – і вже в наші дні вивершується виданням книжки Є. Сверстюка *Гоголь і українська ніч*, 2013). Принагідно: зі словами Ю. Луцького, що відхід від

---

¹¹ Ю. Луцький, *Листування з Євгеном Сверстюком*, Балтимор-Торонто 1992, с. 9.

джерел „може дати зовсім нову перспективу”, Є. Сверстюк погоджується лише частково, виправдовуючи це лише як прийом і наголошуючи: „Але ріка йде тільки від джерела і життя пульсує біля джерел”. Фактично шевченківський дискурс спричинило повідомлення Ю. Луцького про нову книжку Г. Грабовича *Шевченко міфотворець*, на яку він саме писав рецензію. Апеляція Грабовича до структуральної антропології зачепила Є. Сверстюка й спонукала до заперечення, яке він мотивує тим, що „в суворій морально емоційній структурі нашого світу ці моменти не звучать”¹² – це насамперед стосується спроби Леоніда Плюща розглянути творчість Шевченка крізь призму фрейдистських понять, а вже далі піддає сумніву й чорно/білий підхід Г. Грабовича. Є. Сверстюкові переконання чіткі й прозорі: „...оскільки світ Шевченків настільки явно тяжить до абсолюту *Вічної Книги*, що з методами Фрейда там, власне, нічого робити, хіба що розшифровувати мало істотні для творчості моменти біографії”¹³. На передані Ю. Луцьким зауваги Г. Грабович пошкодував, що Є. Сверстюк не може прочитати цілої книжки. Однак, за повідомленням Ю. Луцького, ця полеміка знайшла широкий відгомін серед тамтешніх інтелектуалів. Цей шевченківський дискурс тривав і далі, оскільки Є. Сверстюк, відзначивши некоректність („нескромність”) судити про чужу книгу з однієї фрази, все ж і наділі обстоює думку про „етос батьків Катерини” як одну з основних „опор Шевченкового світу”, з якого вийшли всі „наші Дон Кіхоти” і лицарі абсурду. І далі Є. Сверстюк торкається етичних проблем у творчості

---

*на початку 1983 р. Луцький надіслав своєму адресату англomовний примірник книжки; українською ж книжка побачила світ 1998 р. у перекладі Р. Доценка у київському видавництві „ЧАС” (серія „Українська модерна література”).

¹² Ibidem, с. 31, 32, 45.

¹³ Ibidem, с. 45.

Шевченка, виходячи з того, що „Кожна епоха, кожне середовище розкладає образи великого поета на власну канву”.¹⁴ Шукаючи пояснення засновку поем *Катерина* та *Гайдамаки*, він розмірковує про християнську традицію і християнську етику, вводить у світ ймовірних зацікавлень Т. Шевченка романтиками, зокрема Шіллером, проводячи паралелі *Гайдамаків* з його *Розбійниками*. Апеляцією до творчості класиків світової літератури Є. Сверстюк доводить, що Т. Шевченко „став на тій висоті, з якої лунає вічний перегук геніїв”.¹⁵ Власне, „...через усі епохи проходять ці великі чарівники – Гоголь, Шевченко – і стають щораз більшими в міру нашого наближення до цілісного сприймання людини і світу”¹⁶ – і це потверджує вся подальша, післяв’язнична творчість Є. Сверстюка.

Особливо актуалізувалася Сверстюкова здатність і потреба розвивати „проповідницьке літературознавство” (І. Дзюба) у посттоталітарному українському соціумі. Саме на цей період, позначений найсуттєвішим для письменника – „падінням цензури”, припадає його широка публіцистична діяльність, у контексті якої органічною стала популяризація в засобах масової комунікації золотого фонду української класичної літератури, передусім спадщини Т. Шевченка. Саме падіння цензури називає Є. Сверстюк явищем з „категорії причинових: „Омріяний дзвін! Все живе ринуло в простір свободи””.¹⁷ Письменник намагається повернути масовій свідомості українців, інфікованій радянськими стереотипами, образ нефальшованого поета, відчистити його від намулу як вульгарно-соціологічної критики, яка творила іконізований образ революційного борця, так і новітніх „сакралізаторів”, метою яких є розмивання

---

¹⁴ Ibidem, с. 57.

¹⁵ Idem, *Шевченко і час...* с. 13.

¹⁶ Ibidem, с. 65.

¹⁷ Ibidem, с. 155.

національної ідентичності, розхитування національних первнів. Він виступає проти того, аби образ Шевченка й надалі залишався ужитковим образом, об'єктом ідеологічних і політичних маніпуляцій і спекуляцій, а зайняв належне йому креативне місце в українській реальності. Видана вже в незалежній Україні книжка Є. Сверстюка з метафоричною назвою *Блудні сини України* (1993) за концептуальним задумом тяжіє до узагальнюючої тези Л. Генералюк, авторки монографії *Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва* (2008), згідно з якою – „Блудний син – український народ...”.¹⁸ Водночас розгортання метафори блудних синів України у Є. Сверстюка порушує болючу для України тему відлучення від праматірньої землі кращих її синів і доньок, поглинутих невситимою імперською жадобою сусідньої держави асимілювати чужі таланти, поставивши їх на службу російській культурі, що залишається активною спокусою за відсутності зацікавленості в цих талантах культурою рідною. Світлом, до якого потягнуться „заблуклі душі”, виступає тут метафора Дому вітця як джерела онови й піднесення духу й зміцнення віри – у самих себе, в Україну. Оцінюючи написане Є. Сверстюком як „наступальність гуманістичного, антидогматичного (і антидеспотичного) світогляду шістдесятництва”, І. Дзюба звертає, зокрема, увагу на те, що Євген Сверстюк „безмежно далекий від будь-яких спрощень надзвичайно складного питання про національну самоідентифікацію особистості; йому йдеться не про якусь накидну, в тому числі й „патріотичну” корекцію такої самоідентифікації, а про те самовіднайдення людини, яке і закодоване в євангельській притчі про блудного сина”.¹⁹

---

¹⁸ Л. Генералюк, *Універсалізм Шевченка: взаємодія літератури і мистецтва*, Київ 2008, с. 405.

¹⁹ І. Дзюба, *Феномен Євгена Сверстюка* [в:] „Літературна Україна”, 1995, 2 березня.

Книга *Блудні сини України*, за яку Є. Сверстюк отримав Національну премію України імені Т. Г. Шевченка (1995), перейнята етичним гуманістичним пафосом, що повертає читача до духовних і морально-етичних проблем українського суспільства. Вона містить літературно-критичні статті й публіцистичні виступи (деякі були друквані доти українською мовою і в перекладах лише за кордоном), присвячені відродженню духовності, морально-етичним проблемам українського народу у їх філософсько-релігійному переломленні. Охоплюючи написане в 1988-1991 рр. („чотири динамічні роки”, як зазначає сам письменник), вона оприявнила потужний творчий потенціал Є. Сверстюка, котрий повертав українську свідомість до правічних джерел на засадах християнської моралі, обстоював свободу слова й чину та культуру думки, звертаючи свій погляд до світочів українського духу: Т. Шевченка, Лесі Українки, П. Тичини, В. Стуса та ін. „Етичний максималізм” (І. Дзюба) автора, відкоригований християнською позицією милосердя і сформульований як „свобода думки і культура думки”, працює в координатах історичної/культурної пам’яті, яка концептуалізована автором до рівня визначального стрижня (як запоруки самостояння й самоутвердження) нації і, зокрема, особистості.

Окрім іншого, вміщені тут есеї *Феномен Шевченка, Шевченкові стовпи* перспективно окреслили ту лінію художньо-естетичних шукань письменника, яка визначила один із чільних тематичних і світоглядних напрямків його широкої й полемічно загостреної творчої діяльності – шевченкознавчої. Перша – *Феномен Шевченка* (вперше надрукована в травні 1990 р. під назвою *Феномен Кобзаря* в газеті „Молодь України”; перша публікація в повному обсязі здійснена в збірнику *Світи Тараса Шевченка: збірник до 175-річчя із дня народження поета* (Нью-Йорк, 1991) розгортає концептуальний підхід до оцінювання спадщини Т. Шевченка, вирізнений Михайлиною Коцюбинською

й лише трохи модифікований Є. Сверстюком: „Шевченкова поезія проста – і в Шевченка немає нічого простого”; „Образність *Кобзаря* – це велика загадка багатогранності у видимій простоті”. Однак цю дихотомію доповнює іншими нібито опозиційними позиціями: „Шевченко поет наскрізь соціальний – і Шевченко завжди і весь у сфері духовних проблем. Шевченко національний у всіх виявах – і Шевченко скрізь ставить проблеми загальнолюдські” – всі вони насправді витворюють органічну сув’язь характеристик великого поета. Автор підкреслює, що актуальність Шевченка сьогодні не в тому, що він „порушував великі вічні питання або дав нам відповідь на них”, адже кожне покоління „мусить само шукати відповіді на питання, поставлені часом”, а в тому, що він має цілющу властивість „зміцнювати в людині людину”.²⁰

Автор аналізує ціну „любви до Шевченка”, здевальвовану антишевченківським ключем до *Кобзаря*: а ним, зокрема, стала й технологія написання слова „Бог” з малої літери у радянських виданнях *Кобзаря*, яка „здрібнила великі світила Шевченкового світу – Любов, Істину, Волю, Добро, Матір, Україну...”: „Бо Душа і Бог для Шевченка були найбільші слова, а для коментатора – найменші...”. Кон’юнктура „сьогоденних вартостей”, зведена до „соціальних відповідників”, вихолощувала *Кобзар*, робила постать Шевченка прикриттям беззаконня й терору. Є. Сверстюк викриває радянізований міф Шевченка, пристосований до широкого вжитку завдяки витворенню сфальшованого культу як засобу для „ідеологічно-пропагандистських завдань”. Розглядаючи цей механізм фальшування, автор водночас наголошує, що Т. Шевченко – творець „великих образів, явно вихоплених з підсвідомості”, тому вони важко вириваються з контексту”²¹ – і звертається тут до

---

²⁰ Idem, *Блудні сини України*, Київ 1993, с. 175, 180, 175, 186, 187.

²¹ Ibidem, с.175, 180, 181.

подібної думки в праці Г. Грабовича *Поет як міфотворець*. Короткий есеї *Шевченкові стовпи*, також включений до книжки *Блудні сини України* (вперше опублікований в часописі „Провісник”, 1991, №9), спонукає читача пройти „за частокіл стереотипів” – і подивитися по-новому на те, що саме Шевченко „прийшов відкрити нам стовпи, на яких тримається людина і людський світ”²² – це, за Є. Сверстюком, духовна основа світу. У своєму виступі під час вручення за книгу *Блудні сини України* Шевченківської премії 9 березня 1995 р. в Київському театрі опери (текст уперше надрукований у газеті „Шлях перемоги” в березні 1995, далі передрукований іншими мас-медіями, ввійшов до книг Є. Сверстюка *Шевченко і час*, 1996; *Шевченко понад часом*, 2011) Є. Сверстюк, зокрема, сказав: „У Шевченковій творчості – найповніший образ душі українського народу. Коли перестаємо підійматися до Шевченка морально, етично, естетично, тоді починаємо стягувати його до свого рівня і – „канонізувати”. А сьогодні він нам потрібен живий, сповнений любови, віри і дивної „святої сили – людськеє серце пробивать”. І додав: „Переживаємо час падіння ідолів, а водночас і розмивання усіх вартостей. Нам потрібна висота духу, щоб зустрітися, щоб не розминутися із Шевченковою висотою. Ми повинні берегти ту Шевченкову справжню висоту щасливої зірки на українському небі – для орієнтації у світі”²³. У статті *Феномен Євгена Сверстюка*, вміщеній під рубрикою „На здобуття Державної премії України імені Тараса Шевченка” Іван Дзюба дав вичерпну характеристику творчості Євгена Сверстюка, вирізнивши чільні вектори його гуманістично-культурницької діяльності. Він, зокрема, зазначив, що назва книжки *Блудні сини України* „окреслює один (але не єдиний) із головних її мотивів. Це болючий роздум про

---

²² Ibidem, с. 187, 188, 189.

²³ Idem, *Шевченко понад...*, с. 267.

причини відпадання від України безлічі її дітей. Євген Сверстюк аналізує етико-психологічний механізм такого відпадання, що спрацьовує за умов тонко відлагодженої і жорстоко проваджуваної імперської політики, „внаслідок чого українцям завжди відкриті двері до інших культур, але на поле рідної культури треба пробиватися пекельними дорогами. Це одна з тих „відкритих проблем”, які Євген Сверстюк прагне збагнути в духовному діапазоні євангельської притчі про блудного сина, і метафора Дому вітця свого допомагає йому увиразнити перспективу...”. Попри те, що до висунутої на здобуття Шевченківської премії Сверстюкової книжки потрапили лише твори 1989-1992 рр., а табірна творчість залишилася поза її межами, вона, за І. Дзюбою, дає „адекватне уявлення про масштаби і рівень його мислєдїяння, містить неабиякий інтелектуальний і етичний потенціал. Вона дає гострий психологічно-етичний розтин сучасної української суспільності – принаймні, сучасного стану її свідомості та моральної практики”.²⁴

Наскрізна для Сверстюкового доробку тема „Шевченко і час”, певною мірою підсумована його однойменною книжкою (1996), охоплює творчість письменника-публіциста й літературознавця від постсталінізму до посткомунізму. Вже сама назва вступної статті, що належить перу Віктора Коптілова, – *У згоді з Богом*, містить ключ до її прочитання. А відкривається видання віршем Є. Сверстюка *То була дивовижна зоря...*, написаним 1977 р. під час відбування терміну у сел. Кучино. До неї ввійшли написані в різні роки есеї *У дорозі до Шевченка*, *Шевченко непрочитаний*, *Феномен Шевченка*, *Шевченкові стовпи*, *Бог у Шевченковому житті і слові*, а також розділ есеїв *Рік високого сонця*, де домінує наголос на потребі нової сучасної рецепції творчості Шевченка, осмислення його феномену в руслі української християнської традиції,

---

²⁴ І. Дзюба, *op. cit.* ...

з якої він вийшов і піднявся як поет на хвилі духовних проблем і тривог свого часу. Вміщено тут і есеї *Етика прометеїзму*, *На дев'яте березня*, *Остання сльоза*, написані (друковані чи ні) в 1960-х рр. рецензії на шевченкознавчі праці й художні твори, зокрема, Л. Хінкулова, І. Драча, М. Рубашова, а також промову Є. Сверстюка під час вручення йому 1995 р. Шевченківської премії. Вже перші сторінки книжки *Шевченко і час* налаштовують читача на сприйняття не знаного досі Шевченка, сприяють увіходженню в його духовне поле, запрошуючи не до іконотворення – до доростання. Доростання до духу Шевченкового. Це наближення до Шевченка в ключі духовності передбачає можливість хоч якоюсь мірою пізнати високу таїну пророчого слова, що вміщує цілий світ – і землю грішну, і високе небо. Постання Шевченка таким, яким він є насправді, – без фальшивого глянцю, у всій глибині і пророчій його силі – таке надзавдання поставив дослідник, вирізьбивши у строгу форму афористичності те невловиме для пересічного читача, що вдалося йому „схопити” спершу, може, інтуїтивно, певною мірою зі спротиву тому образу, що його досі іконотворили попередники, а вже затим – місяцями, роками роздумів, перелитих у прояснюючі слова-образи. В одному зі своїх публічних виступів Є. Сверстюк зазначав, що коли почав про це нагадувати у 1980-1990-х рр., то здавалося, що не було кому чути, але насправді виявилось, що було багато таких, „що саме це хотіли почути”.

Екзистенційно вглиблене, публіцистично насажене слово Є. Сверстюка запрошує не до іконотворення, а до входження у духовне поле українського генія, доростання до його духовних засад. Виходячи з того, що в поетовій творчості втілено найповніший образ душі українського народу, автор здійснює пошуки християнської самоідентифікації особистості у вимірах ХХ ст. крізь призму аксіологічно насаженого Кобзарєвого слова. Є. Сверстюк шукає

в творчості Т. Шевченка антрополого-християнський код українства, пропонує своє прочитання спадщини великого поета, де аксіологічні проблеми минулого й сучасного постають в органічній сув'язі, актуалізуючи проблему національної ідентичності. Пропонуючи власний ключ до прочитання творчості Т. Шевченка, вивіреної часом, автор наголошує на тому, що для поета Біблія завше була богонатхненною книгою, яка спричинила до написання вершинних творів, що повертають народ до святинь, духом своїм піднесених до Святого Письма. Доводячи властиву Кобзареві релігійність, Є. Сверстюк заґрунтовує свої спостереження у християнський дискурс українського народу.²⁵ У концептах „віра”, „каяття” Є. Сверстюк вбачає не лише соціальний, а й вищий, трансцендентний зміст. Саме ж явище Т. Шевченка, підкреслює Є. Сверстюк, стає „формою еманцій духу часу”, набуваючи симультанного сенсу. Книжка *Шевченко і час* апелює до ментальних глибин людини, її совісті, національної честі, тієї християнської матриці, якою вивіряється вічна опозиційність праведного/грішного, істинного/фальшивого, а наснажене слово спонукає до переосмислення багатьох концептів сучасного. Вона спонукає до роздумів, переосмислень, бо перед *Шевченковою брамою* (Є. Сверстюк) не маєш права сфальшивити чи перебрати міри.

Логічним продовженням розбудови Шевченківської теми став один з розділів книжки вибраного *На святі надій* (1999), що має назву *Профілі і час* і містить есеї, уже знані читачем із попередніх публікацій. Це пояснюється не тільки принципом компонування видань подібного типу, а й відданістю письменника одній із домінантних тем його літературної діяльності. Тут виявилася висока

---

²⁵ Idem, *Українська література і християнська традиція* [в:] *Науковий збірник Українського Вільного Університету: Ювілейне видання з приводу 70-ліття УВУ, Мюнхен 1992*, с.119-132.

вимогливість Є. Сверстюка у доборі творів для публікації: лише п'ять есеїв об'єднано назвою підрозділу „Тарас Шевченко”, однак і на сторінках іншотемних творів часто зустрічається ім'я Кобзаря. Відкривається розділ вступним словом „У дорозі до Шевченка”, де автор наголошує на тому, що кожне прочитання Шевченка виявляло в ньому „щось інше” – і зрештою приходиться до переконання, що Шевченко найприродніше осмислюється в річищі української християнської традиції. Далі вміщено вже згадувані вище есеї *На дев'яте березня* (1967), *Остання сльоза* (1971) та *Феномен Шевченка* (1989). Ці вже частково знайомі читачеві твори доповнено есеєм *Шевченко непрочитаний* (першопублікація в тижневику „Україна”, 1990, ч. 41). Об'єктом дослідження є тут „велика любов Шевченка” – любов до України у всіх її драматичних і художньо-образних інваріантах утілень, заґрунтована у християнське світовідчуття. І завершується ця тема циклом *Рік високого сонця* (уперше опубліковано в газеті „Наша віра” 1996 р., а перший канал Українського радіо надав можливість авторові вести щотижневу радіопрограму під цією назвою: вона мала великий резонанс в українському суспільстві) – вже значно ширшою й глибшою розвідкою, яка постала на втілення ідеї відсвяткувати своєрідний 150-річний ювілей, що припав на 1995-й р.: за три місяці 1845 р. Шевченко написав основні свої твори, що визначили його місце в українській і світовій літературі. „Рік високого сонця” – так репрезентував Є. Сверстюк цю пам'ятну дату. Як наголошує Є. Сверстюк, у цих віршах Шевченко „в новому освітленні постає перед нами як інший поет”.²⁶ Чітко структурована, ця студія, власне, вирізняє основні смислові концепти, що дозволяють нам подолати „зашорений погляд”, наблизитися до цього *Іншого*, з точки відліку кінця ХХ ст., Т. Шевченка.

---

²⁶ Idem, *На святі...*, с. 321.

Підрозділи „Особа”, „Свобода”, „Доля”, „Псалми”, „Мова”, „Офіра”, „Скрижалі” зв’язані між собою серединним – „Рік 1845”. Цей рік – рік другого приїзду Шевченка в Україну, став датою народження тринадцяти основних Шевченкових творів, серед яких *Єретик*, *Сліпий*, *Великий льох*, *Наймичка*, *Кавказ*, *І мертвим, і живим...*, *Заповіт* та ін. Пафос Сверстюкового слова на кшталт: „Шевченко задав українській літературі іншу висоту. Він повернув її лицем до вічних проблем духу”; „Уже на початку того дивного року поет знав, що несе в собі велике слово, яке може вгадати рівновеликий”²⁷, проте, не заступає собою ані фактологічної конкретики, ані глибини розмислу, що здатна позмагатися зі спостереженнями інших сучасників. Особливо це помітно в тій частині студії, де йдеться про *Псалми Давидові*. Євангельські мотиви й образи явлені в цьому творі, Є. Сверстюк екстраполює на всю Шевченкову творчість, розширюючи проблематику до теми мови: „...мова у Шевченка має значення, близьке до євангельського: „Найперше було слово”” – вона була, за Сверстюком, голосом його душі. Офірність любові, явлена у творах Шевченка, мала високу ціну – „Шевченко міг повернутись в Україну лише в труні...”. Саме тому й звучить авторове: „Нам не розминутися з Шевченковим максималізмом, як не розминутися з книгами пророків...”²⁸.

І вже справді вивершенням і певним підсумком реалізовуваної Євгеном Сверстюком упродовж цілого життя концепції інтерпретації постаті й творчості Т. Шевченка можна назвати етапну для дослідника книжку *Шевченко понад часом* (2011). До неї ввійшли як нові, так і вже відомі з попередніх видань есеї. Відкривається видання коротким вступним есеєм *То була дивовижна зоря* (публікується вперше), що передає почуття засудженого до

---

²⁷ Ibidem, с. 343.

²⁸ Ibidem, с. 357, 367 368.

відбування терміну у краю „вічної мерзлоти”, де щемкі спогади про „село на нашій Україні, неначе писанка”, „і сині гори над Дніпром”, і „садок вишневий коло хати” наповнюють душу гострим ностальгійним відчуттям і спонукають до глибинного переосмислення звичного з дитинства поняття Батьківщини. Цю тему відкриття великої України через призму Шевченкового слова продовжують наступні студії: *У дорозі до Шевченка*, *Шевченкові стовпи*, *Феномен Шевченка*, *Рік високого сонця*, *Шевченко непрочитаний*, *Етика прометеїзму* – все це об’єднано розділом „Шевченкові стовпи”. Цей розділ ілюструє еволюцію поглядів Є. Сверстюка на постать і творчість Кобзаря. Його каркас тримається фактично на двох есеях – *Внутрішня свобода* (публікується вперше) та *Бог у Шевченковому житті і слові* (вперше надруковано в газеті „Наша віра” в березні-квітні 1994 і в часописі „Сучасність” 1994 р., №5). Поняття внутрішньої свободи як Божого дару (за Є. Сверстюком) у трактуванні творчості Шевченка особливо важливе – воно дає ключ до з’ясування багатьох запитань, що починаються словами: „чому?”, „як?”. Автор пов’язує це поняття не тільки з проблемою вибору (зазвичай вибору морального), а й правом людини залишатися собою „скрізь і всюди”, ігноруючи пристосування до обставин і страх – така людина „нікого не боїться, окрім Бога”. Автор розглядає цей контекст тиску обставин як тотальну смугу заборон у житті Шевченка, якій він мусив протистояти силою волі.

З початком 1990-х рр. Є. Сверстюк міг уже на повен голос розгорнути свою тезу про Шевченка як поета органічно релігійного, яку до того він прокреслював хіба пунктирно. Називаючи Т. Шевченка, як і Г. Сковороду, постаттю „духовного профілю”, автор простежує, як творилася „фальшива версія” Шевченка-атеїста і як важко повертати Кобзареві його справжнє обличчя після десятиліть ідеологічного терору. Він іде шляхом непротистим,

ризикованим, але – виправданим: звертається насамперед до тих питань, які видаються найбільш суперечливими. Їх можна узагальнити словами: „...якщо нема кари на тих, що правдою торгують і Господа зневажають, то виходить так, наче Бога нема”. Є. Сверстюк обґрунтовує такі нібито „вразливі” місця в *Кобзарі*, доводячи, що кожен твір Шевченка „іде в річищі української християнської традиції, якщо розуміти її як річище широкіє, що об’єднує течії і православні, і протестантські”.²⁹ Шевченко, за Є. Сверстюком, постійно жив у діалозі з Богом. І чи не в тому „молитовному ключі” вічна таємниця поезії Кобзаря – запитує він. І акцентує увагу на думці, що саме звертання Т. Шевченка до „вічних проблем” виводить українську літературу на світовий простір.

Окремий розділ „Паралелі” містить блок розвідок, що окреслюють проблему, синтезовану назвою однієї зі студій *Люди з його оточення* (публікується вперше). На широкому тлі історичних подій і постатей найбільш увиразнені тут постаті Т. Шевченка і М. Гоголя. Три есеї – *Гоголь і Шевченко в Петербурзі*, *Рік високого сонця в Україні: Гоголь і Шевченко*, *Заповіти Гоголя і Шевченко* (всі вони вперше друкувалися в газеті „Наша віра” у 2002-2008 рр., а пізніше матеріали цих студій лягли в основу книги *Гоголь і українська ніч*, 2013.) віддзеркалюють давні зацікавлення Є. Сверстюка статтю М. Гоголя, що простежується в його листуванні з Ю. Луцьким під час перебування в ув’язненні (про це далі). Автор так пояснює сусідство цих постатей: „Обидвом їм судилася місія запліднити ниву й української, і російської літератур евангельськими зернами та повернути літературу до глибинних духовних проблем і до останніх питань, над якими зупиняється людська думка. І ті живі зерна взято з української духовної

---

²⁹ Idem, *Шевченко понад...*, с. 33, 57.

традиції, яку ми спрощено називаємо сковородинською”.³⁰ Ці есеї – це й глибокий аналіз тогочасної суспільної атмосфери, яка „виштовхнула” на гребінь загальної зацікавленості двох геніїв слова, яких народила українська земля. Складне плетиво обставин, стосунків, взаємовпливів, оцінок тощо, віддзеркалених в есеї, – це та канва, по якій виписано основи духовної спорідненості Шевченка і Гоголя, їх рівновеликість для української культурної свідомості: обидва вони залишаються присутніми у сучасності. Цікавими роздумами, інспірованими творчістю й фактами життєписів, пронизаний есей *Заповіді Гоголя і Шевченка*. Головним посланням цих геніїв Є. Сверстюк бачить прагнення „навернути народ православний до Закону Божого й будувати своє життя на правді...”³¹ Завершує видання розділ „Поет і час”, у назві якого відлунює наскрізна концепція Є. Світличного, винесена ним у назву самої книжки *Шевченко понад часом*. Автор і далі розвиває свою думку про те, що і „патріотизм, і самопожертва – все це йшло від віри в божественну справедливість і в неминучість перемоги народної правди” (есеї *Шевченко в сучасному озвученні* – вперше опублікований під назвою „Шевченко в сучасному прочитанні” в газеті „Українська мова і література”, № 8(24), 1997).

Шевченкові метаморфози, написані з нагоди 185-річчя від дня народження Т. Шевченка (вперше опубліковано 1999 р. в газеті „День”, №43), повертають до проблеми перепрочитання Кобзарєвої творчості й очищення її від офіційної радянської пропагандистської машкари – слово захисту українського генія від фальсифікаторів спрямовано також проти новітнього „ревізіоніста” Олеся Бузини. Цю ж тему продовжує есей *Боротьба за Шевченка* (вперше надруковано в газеті „Голос України”, 1996, № 45).

---

³⁰ Ibidem, с. 273.

³¹ Ibidem, с. 196.

Є. Сверстюк нерідко звертається до опорних символів у житті й формуванні світогляду Тараса Шевченка. Одним з-поміж них є символ „залізних стовпів”, уже використаний в есеї *Шевченкові стовпи*, про який ішлося вище. Цей образ стає наскрізним і в есеї завершального розділу „Поет і час” – *Навернення до залізних стовпів* (вперше надрукований під назвою *Тарасові залізні стовпи (Тарас Шевченко і християнська віра)* в газеті „Україна молода”, 2009, №11), де Шевченко постає як апостол, що „заговорив мовою душі”. Він „нагадує народові про його покликання перед Богом і будить у людині оспале сумління”. Автор порушує тут проблему рецепції творчості Т. Шевченка й наголошує на тому, що до Шевченка „приходять у мить просвітлення”.³² Цю ж тему продовжено в інтерв’ю *Загублено ключ до Шевченкової творчості* (першодрук у газеті „Літературна Україна, 2008, №11). Уперше опубліковані есеї *Дата 22 травня* (принагідно: у книжці *Шевченко і час* надруковано вірш *22 травня*, написаний у Бурятії 1981 р., з яким тематично перегукується інший – *Надходить та дата*), *Фантомний біль душі*, *Чого той дід хоче?*, прийняті думкою про те, що Шевченко був і залишається ключем до української душі, яка над усе намагається зреалізувати предковічне прагнення: „...в своїй хаті – своя правда, і сила, і воля”. Цікавим є короткий есеї *Кобзарєва церква* (першодрук в газеті „Наша віра”, 2003, №10) про ідею побудови храму Чернечої гори в Каневі, розпросторену автором до ідеї „атмосфери храму”.

Шевченківські мотиви відлунюють також у збірнику виступів Є. Сверстюка, переважно закордонних (1973-2005), присвячених проблемі української ідентичності у явищах культури й постколоніальної реальності *Правда полинова / The wormwood truth* (текст дзеркально подано українською та англійською мовою, 2009). Чи не найяскравішим

---

³² Ibidem, с. 226, 225.

з-поміж них є виступ на Міжнародній конференції „Християнські святі і свята” (2000, Краків) *Камінь наріжний нашої культури* (2000), де автор простежує сакралізацію українцями образу Шевченка та його *Кобзаря*, ставлячи їх поряд із іконами та *Патериком*. Подібні думки звучать також у статтях *Культура і святість* (1991), *Повернення до „пережитків минулого”* (1996), *Застереження пророків, Перебудова Вавилонської вежі*, де автор на потвердження своїх думок вплітає цитати з *Кобзаря* й апелює до його ідей. У багатьох виступах, прямо не пов’язаних із Шевченком, його постать активно присутня: він дає авторові насагу говорити про больові точки української культурної ідентичності, виступає тією вершиною духу, за якою звіряються судження й сентенції, як це бачимо, зокрема, у тексті виступу *Біблія в Україні* (1998). Зі сторінок книжки автор звертається до читачів: „... чому портрет Кобзаря поряд з іконами, а *Патерик* – поряд з *Біблією*? І пояснює сакралізацію Шевченка євангельською наукою любові до Бога і ближнього – „проти зла і неправди”. Особливе відчуття від віршів Шевченка передає такими словами: „Гой священний трепет вирізняє поезію Шевченкову не тільки в українській, а й у світовій літературі: усі відчують, що це не просто вірші, а священнодія і переливання сліз у звуки”.³³

Того ж 2009 р. побачила світ і друга книжка Є. Сверстюка, що несе у назві суворе євангельське гасло *Не мир, а меч*. „Не примирення з байдужими й лукавими, а меч, який обстоює мораль і честь” – розкодує автор цю назву в есеї *Про релігію і мораль*. Розмірковуючи про національно-релігійну свідомість (як „фундамент культури”) українців, Є. Сверстюк пропонує читачам актуальну й добірну філософсько-публіцистичну есеїстку, де дух і слово Шевченка чітко визначають морально-етичні кри-

---

³³ Є. Сверстюк, *Правда полинова*, Київ 2009, с. 158, 131.

терії. Зокрема, такі есеї, як *Шевченко під оптичним прицілом*, *Д.Табачник на службі*, *Свербіж геростратівський*, *Духи печерні*, ...*А слава – заповідь моя*, *Гоголь і Шевченко в Петербурзі*, *Чому Шевченко не Гоголь*, *Приваба вершин і спокуса безодні* та ін. віддзеркалюють глибоке занепокоєння автора „етичним мінімалізмом”, де „губиться всяка межа” – і визначає координатами Шевченка та інших світочів духу дорогу людини III тисячоліття. Кілька шевченкознавчих есеїв ввійшло і до книжки *Світлі голоси життя* (2015), яка готувалася до друку за життя письменника, але побачила світ вже після його смерті. З-поміж них такі відомі, як *На дев'яте березня*, *Остання сльоза*, *Феномен Шевченка*, *Рік високого сонця*, *Гоголь і Шевченко в Петербурзі*. Шевченковим духом перейнята й невелика книжечка, видана 1990 р. з нагоди 1000-ліття хрещення України-Руси за кордоном (Рим-Люблін: Свічадо), *На землі, благословленій апостолом*, текст якої фактично є аналогом тексту виданої 1989 р. видавництвом „Сучасність” (Нью-Йорк) книжки *Перебудова Вавилонської вежі* (було також німецькомовне видання 1990 р. та публікація в Україні 1991 р. часописом „Київ”; пізніше ввійшла до книги *Блудні сини України*, 1993).

„Проповідницьке літературознавство” Є. Сверстюка стосувалося не тільки його друкованих праць, зокрема, й постійних виступів у мас-медіа. Не випадково я так скрупульозно позначала місця першопублікацій – обшири газет і журналів („Літературна Україна”, „Голос України”, „Наша віра”, „Сучасність”, „Україна молода”, „Українська мова та література”, „День” та ін.) дають уявлення про активну громадянську позицію Є. Сверстюка, котрий не шкодував ані часу, ані сил для популяризації творчості Т. Шевченка і роз'яснення власних поглядів на неї у мас-медіа – таке спілкування з читачем давало можливість перевірити слово й торувало авторові шлях до досягнення постаті Кобзаря. Письменник ніколи не уникав

і публічних виступів, і не лише за кордоном (про що свідчить книжка *Правда полинова/ The wormwood truth*), а й в Україні: його часто можна було зустріти на літературних вечорах, презентаціях, різноманітних обговореннях, зустрічах, зокрема, й на наукових конференціях. Кожен його виступ був виваженим, зарядженим високим зарядом духовності, а в кожній фразі відчувалася „концентрована енергія думки” (І. Дзюба). Так, у виступі на 2-й міжнародній науково-практичній конференції „Тарас Шевченко та кобзарство”, що проходила в серпні 2013 р. у Львові в рамках четвертого міжнародного конгресу „Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті” „...Землякам моїм в Україні і не в Україні...” він з’ясує, можливо, несподіване для багатьох питання: „коли було б краще народитися Шевченкові?”. І вся його подальша аргументація переконує слухачів, що годі собі уявити кращий (у розумінні – доцільніший) час, ніж 1814 р. (по-перше, Тарас мав застати ще живим свого діда з його “живими” спогадами; по-друге, саме в той час Санкт-Петербург як місто Пушкіна, був найцікавішим з-поміж інших; по-третє, то був час „воскресіння й спалах слави української пісні-думи-легенди-історії”.³⁴ Обґрунтовуючи органічність народження генія Шевченка самим духом часу, котрий з’явився „на високій хвилі романтизму” у складних історико-соціальних обставинах, Є. Сверстюк водночас наголошує на його здатності піднятися до повної свободи творчості, до цілковитої внутрішньої духовної свободи, що й зробило його генієм. В останньому часі

---

³⁴ Є. Сверстюк, *Зоря над українським вертепом* [в:] *Друга міжнародна науково-практична конференція „Тарас Шевченко та кобзарство”*: У рамках четвертого міжнародного конгресу „Світове українство як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті” „...Землякам моїм в Україні і не в Україні”. – 22-24 серпня 2013 р, м. Львів, Україна, Львів 2013, с. 248.

Є. Сверстюк звертався до осмислення постаті Т. Шевченка у її сув'язі з гоголівською темою, шукаючи в цьому дискурсі нез'ясовані для української свідомості проблеми, що резонують у сьогоднішні. Ціла низка статей про Шевченка й Гоголя, написаних протягом трьох десятиліть, що частково входили до книжок *Не мир, а меч, Шевченко понад часом*, *Світлі голоси життя* та ін. визначили ідейний зміст книжки Є. Сверстюка *Гоголь і Українська ніч* (2013).

Окремою великою темою у Сверстюковому публіцистичному й культурологічному доробку залишається тема української інтелігенції, національної еліти (низка опублікованих статей), до висвітлення якої він підходить з почуттям національного обов'язку, вирізняючи у ній такі духовні максими Шевченкової напруги й жертвовності, як гідність-сумління-віра, що становлять тріаду Сверстюкової ідейної настанови служіння народів, підносячи до рівня національного концепту Шевченкову „етику прометеїзму”. Осмислюючи постать Т. Шевченка в руслі християнської моралі, Є. Сверстюк виступив проти ідеологічних догм радянських інтерпретаторів: він розвіював міф про нібито „атеїзм” національного пророка ще тоді, коли радянське шевченкознавство репрезентувало його „безбожником”, а слову „Бог” у текстах поета знаходило відповідники лише соціального звучання, як-то „правда” і „справедливість”, позбавляючи провидчу творчість Шевченка трансцендентального смислу. Доводячи властиву Кобзареві релігійність, Є. Сверстюк заґрунтовує свої спостереження у християнський дискурс українства. Виходячи з того, що в поетовій творчості втілено „найповніший образ душі українського народу”, автор здійснює пошуки християнської самоідентифікації особистості у вимірах ХХ ст. крізь призму аксіологічно наснаженого Кобзарєвого слова. У концептах „віра”, „каяття” Є. Сверстюк вбачає не лише соціальний, а й вищий, трансцендентний зміст, а саме явище Т. Шевченка, за Є. Сверстюком, стає „формою

еманацій духу часу”. Письменник виступав з позицій активного максималізму народної і християнської моралі, відстоював традиційні національні цінності, заковані у слові українських подвижників – носіїв національної ідеї. Повнота думки, „вбраної” у строгу форму афористичності, насиченість глибоким змістом фрази, де кожне слово вивірене й осмислене, зумовлює й своєрідний стиль його творів – лаконічно-тезовий, ущільнений до краю, коли за кожним реченням – думане-передумане, виважене, звірене з пережитим. При цьому сувору силогічність Сверстюкового стилю яскраво „увиразнює метафора” (А. Перепадя), органічно присутня у його творах.

Виходячи із власного переконання, що духом своїм Шевченко підносився до Святого Письма, висновує він думку, що саме тому Кобзар і написав свої вершинні твори, які повертають народ до святинь. Есеїстика Є. Сверстюка, закорінена у християнські цінності, повертає до національних основоположних засад, неспростовних загальнолюдських істин, закованих у Шевченковому слові, доводить ту незаперечну істину, що у свідомості народу Шевченко зростає в міру духовного зростання самого народу й наближення його до високих ідеалів. Надзвичайну віру Є. Сверстюка у те, що Шевченко перебуває й завжди перебуватиме „понад часом”, відбиває і його поезія, якою він зцілював душу в багаторічному ув’язненні й засланні у Кучино та Багдарині, як-от *22 травня, То була дивовижна зоря, Надходить та дата...* та ін.

„Ми живі! Цілий вік, сотню літ
Проти хвилі несем його імя,
Проти вітру кидаєм насіння
І під косу кидаємо цвіт...
І співаєм його „Заповіт”
*В поколіннях (То була дивовижна зоря...,
Кучино, 1977) –*

це переконання у незнищенності спадкоємності постає в іншому варіанті й у вірші *Надходить та дата...*:

Живе у тім краї
Невидиме диво-коріння
І бродять закопані сили.
І він знов і знов оживає
В новім поколінні.
(Багдарин, Бурятія, 1981).

... Під час вручення Шевченківської премії колишній дисидент-шістдесятник Євген Сверстюк сказав: „У день Шевченківського свята, бувало, відкривали в Оперному театрі суд над українською інтелігенцією. В цей день отримую першу в житті премію і пробую самоусвідомитись у нашій історії [...]. Усіма силами душі я хочу повернути наше духовне життя в його природне християнське річище. Бо хоч те річище визначали Сковорода і Шевченко, нині ми дивимось і не бачимо, слухаємо – і не чуємо. Душі травмовані нігілізмом. А тим часом залишається незмінним наше головне історичне покликання: рятувати духовну спадщину і рятувати людину з тенет облуди”. І наголосив: „В епоху німого сумління та епідемії лицемірства у нас піднялися все ж таки імена авторів, які творили те, що повинні були творити Шевченкові нащадки. На полі честі головною зброєю було Слово. І залишається Слово”³⁵. Протягом усього життя Є. Сверстюк намагався розгадати таємницю, за його переконанням, найбільшого і найзагадковішого генія нашого народу. І це йому значною мірою вдалося – особливо на тих стежках, які він протоптував першим. Тому і мав право на узагальнення, що ж насправді робить його генієм: „Усіма головними творами Шевченко

---

³⁵ Є. Сверстюк, *Нам потрібна висота духу* [в:] „Літературна Україна”, 1995, 30 березня.

перший в українській літературі виходить на поле вічних проблем і останніх питань. І таким чином виводить літературу на світовий простір”.³⁶

---

³⁶ Є. Сверстюк, *Бог у Шевченковому житті і слові* [в:] „Сучасність”, 1994, с.105 .